

POSTANOWIENIE

Dnia 10 stycznia 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M. J.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Białymstoku
o ponowne ustalenie ustawodawstwa właściwego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 10 stycznia 2024 r.,
zażalenia organu rentowego na wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku
z dnia 1 lipca 2022 r., sygn. akt III AUa 1218/21,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku i orzeczenia o
kosztach postępowania zażaleniowego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Białymstoku, decyzją z dnia 22 lutego 2021 r.:

1. wycofał zaświadczenie A1 potwierdzające, że w okresie od 15 stycznia 2020 r. do 14 stycznia 2021 r. w stosunku do M. J. znajdowało zastosowanie ustawodawstwo polskie,

2. stwierdził, że M. J., jako osoba prowadząca działalność na własny rachunek nie podlega ustawodawstwu polskiemu od 3 lutego 2020 r. do 2 lipca 2020 r.

Wyrokiem z dnia 14 czerwca 2021 r. Sąd Okręgowy w Suwałkach zmienił zaskarżoną przez ubezpieczonego decyzję w ten sposób, że stwierdził, że M. J. podlega ustawodawstwu polskiemu w okresie od 3 lutego 2020 r. do 2 lipca 2020 r. jako osoba prowadząca działalność na własny rachunek i stwierdził brak podstaw do wycofania zaświadczenia A1 potwierdzającego, że w okresie od 15 stycznia 2020 r. do 14 stycznia 2021 r. znajdowało do niego zastosowanie ustawodawstwo polskie oraz orzekł o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, wyrokiem z dnia 1 lipca 2022 r., uchylił zaskarżony przez organ rentowy wyrok w punkcie 1. oraz poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Białymstoku z dnia 22 lutego 2021 r. i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania temu Zakładowi (pkt I) oraz zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Białymstoku na rzecz M. J. 240 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania.

Z pisemnych motywów wyroku wynika, między innymi, że organ rentowy, przed wydaniem decyzji z dnia 22 lutego 2021 r. (zaskarżonej w niniejszym postępowaniu) nie podjął współpracy z niemieckim odpowiednikiem, zmierzającej do uzyskania stanowiska organu niemieckiego, czy utrata podlegania polskiemu systemowi ubezpieczeń skutkować będzie objęciem go ustawodawstwem niemieckim. Dopiero na rozprawie apelacyjnej organ rentowy poinformował o wystąpieniu, pismem z dnia 14 lipca 2021 r., do instytucji niemieckiej w tej kwestii. Przy czym wysłane pismo do niemieckiej instytucji ubezpieczeniowej w drodze elektronicznej zawierało nieprawidłowo dołączony załącznik i w istocie nie doprowadziło do podjęcia współpracy między organami, bowiem organ niemiecki nie uwzględnił złożonego wniosku z uwagi właśnie na wady załącznika. Polski organ ponownie wystąpił do niemieckiej instytucji ubezpieczeniowej w dniu 22 kwietnia 2022 r., co, w ocenie Sądu Apelacyjnego, może rodzić wrażenie podejmowania czynności nie tyle zmierzających do wyjaśnienia sytuacji odwołującego się, co przewlekania postępowania apelacyjnego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, w przypadku rozpatrywania podstaw do cofnięcia zaświadczenia A1 instytucja, która wydała to zaświadczenie, powinna współpracować z instytucją właściwą miejsca wykonywania pracy, co zakłada nie tylko bieżącą wymianę informacji między tymi instytucjami na temat istnienia albo

nieistnienia podstaw do cofnięcia zaświadczenia A1, ale także uzgodnienie stanowiska w przedmiocie tego, któremu ustawodawstwu dana osoba będzie podlegała (z mocą wsteczną). Stanowisko to potwierdza wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 2020 r., III UK 123/19 (LEX nr 3077430). Powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 2020 r., III UK 121/19 (LEX nr 3080606), Sąd wyjaśnił, że w aspekcie procesowym - w przypadku konieczności uprzedniego wyczerpania procedury współpracy przez polski organ rentowy z organem rentowym innego państwa członkowskiego przed wydaniem decyzji unieważniających wydanie zaświadczenia A1 - decyzje powinny zostać uchylone a sprawa ponownie rozpoznana przez organ rentowy we współpracy z instytucją właściwą innego Państwa Członkowskiego.

Organ rentowy w zażaleniu na powyższy wyrok zarzucił mające wpływ na wynik niniejszego postępowania naruszenie przepisów postępowania:

1. art. 316 § 1 *in principio* k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c., polegające na wydaniu wyroku bez uprzedniego zamknięcia rozprawy, co doprowadziło do nieważności postępowania polegającej na pozbawieniu stron postępowania obrony ich praw z uwagi na brak świadomości co do zamiaru wyrokowania przez Sąd drugiej instancji na posiedzeniu niejawnym,

2. art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 148¹ § 1 k.p.c. oraz art. 15zys¹ ust. 1 pkt 3 w związku z art. 15 zys² ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 ze zm.; dalej także jako ustawa „covidowa”), w brzmieniu obowiązującym od 4 lipca 2021 r., w związku z art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 28 maja 2021r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1090) w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. polegające na:

a) błędnym uznaniu, że przeprowadzenie rozprawy w tej sprawie nie jest konieczne,

b) wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym bez uprzedzenia stron postępowania, że sprawa została skierowana na posiedzenie niejawne w dniu 1 lipca 2022 r. w celu wydania wyroku, a nie w celu rozpoznania wniosku o

zawieszenie postępowania zgłoszonego przez pełnomocnika organu rentowego na rozprawie zdalnej w dniu 7 czerwca 2022 r.,

c) bezpodstawne odstępianie od przeprowadzenia rozprawy zdalnej,

- co doprowadziło do pozbawienia organu rentowego możliwości należytej obrony jego praw i skutkowało nieważnością postępowania,

3. art. 327¹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., polegające na niewyjaśnieniu podstawy faktycznej i prawnej wyroku w sposób, który pozwoliłby na zweryfikowanie prawidłowości toku rozumowania Sądu, w szczególności wskazanie jego podstawy prawnej w sposób nasuwający wątpliwości co do rzeczywistej podstawy, tj. przytoczenie jako podstawy prawnej rozstrzygnięcia art. 447 k.p.c. w sytuacji, gdy w Kodeksie postępowania cywilnego brak takiego przepisu, a także zaniechanie poczynienia ustaleń faktycznych i wyjaśnienia podstawy prawnej wydanego wyroku w oparciu o przesłanki stanowiące podstawę uchylecia wyroku Sądu pierwszej instancji na podstawie art. 386 § 4 k.p.c., z odwołaniem się do okoliczności faktycznych sprawy świadczących o nierozpoznaniu przez Sąd pierwszej instancji istoty sprawy i/lub o potrzebie przeprowadzenia postępowania dowodowego w tej sprawie w całości (uzasadnienie Sądu drugiej instancji jest też wewnętrznie sprzeczne, gdyż z jednej strony Sąd drugiej instancji wskazuje na to, że prawidłowość decyzji powinna być oceniana na datę jej wydania, z drugiej zaś strony akceptuje co do zasady argumentację Sądu pierwszej instancji uwzględniającą, zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c., nowe dowody w postaci faktur złożonych na rozprawie w dniu 14 czerwca 2020 r., a także sam, zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., uwzględnia nowe dowody zgłoszone w toku postępowania apelacyjnego, upatrując w nich okoliczności uzasadniające uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji oraz poprzedzającej go decyzji organu rentowego do ponownego rozpoznania,

4. art. 384 k.p.c., przez uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji oraz poprzedzającej go decyzji organu rentowego na niekorzyść organu rentowego w sytuacji, gdy odwołujący się nie wniósł apelacji,

5. art. 383 zdanie pierwsze k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 321 § 1 k.p.c. w związku z art. 477⁹ § 1 k.p.c. w związku z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z

2023 r., poz. 1230 ze zm.) w związku z art. 5 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, przez ich błędną wykładnię polegającą na tym, że możliwe jest wszczęcie procedury ustalania ustawodawstwa właściwego dla odwołującego się w drodze porozumienia między polską a niemiecką instytucją ubezpieczeniową przed wycofaniem zaświadczenia A1, którym niemiecka instytucja ubezpieczeniowa jest związana i pomimo że postępowanie zakończone kwestionowaną w tym postępowaniu decyzją nie jest wyłącznie etapem wstępnym poprzedzającym postępowanie o ustalenie ustawodawstwa właściwego dla odwołującego się, w toku którego możliwe będzie uzgodnienie stanowisk przez polską i niemiecką instytucje ubezpieczeniowe, a tym samym wyszedł poza granice orzekania określone wydaną decyzją organu rentowego,

6. art. 477^{14a} k.p.c. w związku z art. 477¹⁴ § 2¹ k.p.c. i art. 386 § 4 k.p.c., przez niezasadne zastosowanie powyższych przepisów oraz uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji oraz poprzedzającej go decyzji organu rentowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania organowi rentowemu, pomimo że nie zachodzi w tej sprawie potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, organ rentowy rozpoznał istotę sporu, kwestionowana decyzja nie zalicza się do kategorii decyzji, o których mowa w art. 477¹⁴ § 2 k.p.c., a w postępowaniu przed organem rentowym dotyczącym wycofania zaświadczenia A1 nie miały miejsca nieprawidłowości czy luki postępowania, które mogą zostać usunięte wyłącznie w postępowaniu przed organem rentowym - w przypadku, gdyby w uzasadnieniu wyroku z dnia 1 lipca 2022 r. nastąpiła oczywista omyłka pisarska polegająca na wpisaniu „art. 447^{14a} k.p.c. zamiast art. 477^{14a} k.p.c.”,

7. art. 385 k.p.c. lub art. 386 § 1 k.p.c., polegające na uchyleniu się od merytorycznego rozstrzygnięcia apelacji.

Skarżący zarzucił także oparcie rozstrzygnięcia na błędnych ustaleniach faktycznych polegających na uznaniu, że:

1) niniejsza sprawa jest sprawą o ustalenie ustawodawstwa właściwego, a nie sprawą o wycofanie zaświadczenia A1,

2) organ rentowy oraz Sąd pierwszej instancji nie rozpoznały w niniejszej sprawie istoty sporu,

3) i/lub w niniejszej sprawie istnieje potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości,

4) istnieją nieprawidłowości i luki w postępowaniu oraz postępowaniu dowodowym, które mogą być usunięte wyłącznie w postępowaniu przed organem rentowym.

Skarżący wniósł o:

1) uchylenie zaskarżonego wyroku, zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością postępowania oraz przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku do ponownego rozpoznania i zasądzenie od odwołującego na rzecz organu rentowego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu zażaleniowym według norm przepisanych lub przekazanie Sądowi drugiej instancji obowiązku orzeczenia o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w tej sprawie.

W razie nieuwzględnienia zarzutu nieważności postępowania, skarżący wniósł o:

a) skontrolowanie w trybie art. 380 k.p.c. w związku z art. 397 § 2 k.p.c. prawidłowości niezaskarżalnego postanowienia Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 30 czerwca 2022 r., sygn. akt III AUa 1218/21, oddalającego wniosek o zawieszenie postępowania,

b) uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku oraz zasądzenie na rzecz organu rentowego zwrotu kosztów postępowania zażaleniowego według norm przepisanych lub przekazanie Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku obowiązku rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

Ubezpieczony, w odpowiedzi na zażalenie, wniósł o jego oddalenie i zasądzenie od organu rentowego na swoją rzecz kosztów postępowania zażaleniowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 3 ustawy „covidowej”, w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1090), stanowi, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne. Oznacza to, że obecnie obowiązujący art. 15zszs¹ pkt 3 ustawy „covidowej” – odmiennie niż art. 374 k.p.c. – nie przyznaje stronom uprawnienia do złożenia wiążącego wniosku o przeprowadzenie rozprawy, w szczególności apelacyjnej. Zatem w razie zastosowania art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 3 ustawy „covidowej”, co może nastąpić nie tylko w okresie epidemii, ale także rok po jego zakończeniu, sąd może, bez względu na stanowisko stron, zdecydować o rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym.

Natomiast w myśl art. 15zszs² ustawy „covidowej”, jeżeli w sprawie rozpoznawanej według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w całości, sąd może zamknąć rozprawę i wydać orzeczenie na posiedzeniu niejawnym po uprzednim odebraniu od stron lub uczestników postępowania stanowisk na piśmie.

Oba te przepisy regulują dwie różne kwestie, pierwszy z nich dotyczy sytuacji, w której w ogóle nie doszło do rozprawy, drugi zaś ma zastosowanie, gdy sąd drugiej instancji, po przeprowadzeniu rozprawy apelacyjnej, wydaje orzeczenie na posiedzeniu niejawnym. Druga z wymienionych sytuacji miała miejsce w niniejszej sprawie, gdyż, jak sam skarżący przyznaje, Sąd Apelacyjny wyznaczył i przeprowadził rozprawę w dniu 7 czerwca 2022 r.

Skarżący twierdzi, że Sąd Apelacyjny nie uprzedził stron postępowania o zamiarze wydania orzeczenia merytorycznego na posiedzeniu niejawnym i nie odebrał w związku z tym od nich stanowisk na piśmie w związku z zamiarem wyrokowania na posiedzeniu niejawnym. Jego zdaniem, wymogu takiego

uprzedzenia oraz odebrania stanowisk na piśmie nie spełnia wypowiedź przewodniczącego na rozprawie w dniu 7 czerwca 2022 r. o treści: „(...) sprawę w dniu dzisiejszym odroczyć, co do dalszych czynności zdecydować na posiedzeniu niejawnym” ani złożenie przez strony pism przygotowawczych w wykonaniu zobowiązania Sądu, zgłoszenia wniosków dowodowych oraz ustosunkowania się do zgłoszonych wniosków dowodowych. Podkreślił, że wniosek o zawieszenie postępowania zgłoszony przez pełnomocnika organu rentowego nie został rozpoznany a takie procedowanie przez Sąd drugiej instancji wprowadzało w błąd pełnomocnika organu rentowego co do zakresu, w jakim Sąd ten zamierza procedować na posiedzeniu niejawnym, a tym samym pozbawiło go możliwości obrony praw, tj. zajęcia ostatecznego stanowiska w sprawie po rozpoznaniu wniosków formalnych i dowodowych. W ocenie skarżącego, postępowanie dowodowe na etapie postępowania przed Sądem drugiej instancji nie zostało w żaden sposób zakończone, bowiem Sąd drugiej instancji nie wydał żadnego rozstrzygnięcia procesowego co do wniosków dowodowych zgłoszonych przez pełnomocnika organu rentowego, co więcej uznał, że zarówno wyrok Sądu pierwszej instancji, jak i poprzedzająca go decyzja organu rentowego powinny zostać uchylone w trybie art. 386 § 4 k.p.c. W tych okolicznościach brak jest podstaw do uznania, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne.

Zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c., nieważność postępowania zachodzi, jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw. Według ugruntowanego orzecznictwa, przytoczona podstawa nieważności postępowania jest spełniona, jeżeli z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, których nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji, strona nie mogła - wbrew swej woli - brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 czerwca 1974 r., II CR 155/74, OSPiKA 1975 z. 3, poz. 66; z dnia 6 marca 1998 r., III CKN 34/98, Prok. i Pr. 1999 Nr 5, poz. 41 - dodatek; z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01, LEX nr 196607; z dnia 22 maja 2014 r., IV CSK 545/13, LEX nr 1483413; z dnia 20 lutego 2020 r., I PK 249/18, LEX nr 3008444). Sytuacja taka zachodzi między innymi wtedy, gdy wady zawiadomienia o terminie rozprawy, jedynej albo bezpośrednio

poprzedzającej wydanie orzeczenia, uzasadniały odroczenie rozprawy, a sąd rozpoznał sprawę i wydał wyrok (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNC 1975 nr 5, poz. 84; z dnia 6 marca 2002 r., III RN 12/01, LEX nr 564475; z dnia 8 stycznia 2004 r., I CK 19/03, LEX nr 567318; z dnia 15 grudnia 2006 r., I PK 122/05, OSNP 2006 nr 21-22, poz. 325).

Ocena zaistnienia takiej sytuacji procesowej (nieważności postępowania) powinna być dokonywana w kontekście konkretnych okoliczności sprawy. Chodzi więc tylko o wypadki rzeczywistego pozbawienia możliwości obrony, którego skutkiem było niedziałanie strony w postępowaniu. Stwierdzenie, czy taki stan nastąpił, wymaga zatem rozważenia, czy w konkretnej sprawie nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, czy uchybienie to miało wpływ na możliwość działania strony oraz czy pomimo zaistnienia tych dwóch przesłanek strona mogła bronić swoich praw. Tylko przy kumulatywnym spełnieniu tych wszystkich przesłanek można mówić o skutkującym nieważnością postępowania pozbawieniu strony możliwości obrony swoich praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Nie każde zatem naruszenie przepisów proceduralnych może być w ten sposób traktowane.

Instytucja odebrania od stron lub uczestników postępowania stanowisk na piśmie ma swój odpowiednik w art. 224 § 1 k.p.c., zgodnie z którym przed zamknięciem rozprawy przewodniczący udziela stronom głosu (najpierw powodowi, potem pozwanemu), aby mogły przedstawić swoje stanowisko w sprawie, tj. wypowiedzieć się co do przeprowadzonych dowodów oraz zgłosić wnioski, których nie zgłosiły wcześniej (między innymi o zasądzenie od przeciwnika na ich rzecz kosztów procesu). Wystąpienia stron mogą też wskazywać na zaistniałe uchybienia przepisom postępowania (w trybie art. 162 k.p.c.), w tym także uchybienia dowodowe. Jest to zatem etap postępowania istotny z punktu widzenia realizacji przez strony ich praw procesowych. Jednakże zgodnie z utrwalonym poglądem judykatury, nieważności nie wywołuje nieudzielenie przez sąd - wbrew dyspozycji art. 224 § 1 w - głosu stronom przed zamknięciem rozprawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 października 2010 r., V CSK 58/10, LEX nr 786675; z dnia 16 kwietnia 2014 r., V CSK 285/13, LEX nr 1486992) w sytuacji, gdy, co wymaga podkreślenia, w toku postępowania strony i ich pełnomocnicy mieli możliwość odnoszenia się do żądań i twierdzeń zgłaszanych w sprawie, a więc brali w niej

udział z pełną swobodą formułowania wniosków. Wówczas bowiem nie zostają spełnione kumulatywnie wszystkie przesłanki nieważności postępowania, tj. zachodzi przypadek, w którym strona, pomimo uchybienia przez sąd przepisom postępowania mającym wpływ na możliwość działania strony, miała możliwość odnoszenia się do żądań i twierdzeń i dowodów zgłaszanych w sprawie. Możliwość ta wynika z jawnego rozpoznania sprawy.

W niniejszej sprawie, według protokołu z rozprawy apelacyjnej z dnia 7 czerwca 2022 r., pełnomocnik organu rentowego wniósł o zawieszenie postępowania do czasu otrzymania informacji od instytucji niemieckiej, a także o odroczenie rozprawy i określenie terminu 10-dniowego na złożenie dokumentacji „uprawdopodobniających przedstawione w dniu dzisiejszym fakty”. Sąd postanowił zobowiązać pełnomocnika organu rentowego do złożenia w terminie 10 dni całej dokumentacji z prowadzonej korespondencji z organem niemieckim, sprawę odroczył, aby co do dalszych czynności zdecydować na posiedzeniu niejawnym. Do pisma organu rentowego z dnia 15 czerwca 2022 r. (doręzonego Sądowi 21 czerwca 2022 r.) dołączono dokumentację dotyczącą postępowań prowadzonych przez organ rentowy w sprawie M. J. już po wydaniu zaskarżonej decyzji. W piśmie tym zawarte są wnioski o zawieszenie postępowania (do czasu zakończenia procedury porozumienia się wszczętej przez organ rentowy 14 lipca 2021 r.), ewentualnie o zawieszenie postępowania do czasu zakończenia postępowania w przedmiocie rozliczenia zaświadczenia A1 wydanego odwołującemu się na okres od 18 stycznia do 17 stycznia 2022 r.). Na pierwszej stronie tego pisma jest odręczna notatka z dnia 20 czerwca 2022 r. o treści: „1) skierować na posiedzenie niejawne 1 lipca 2022 r., 2) poinformować pełnomocników stron, że sprawa zostanie rozpoznana na posiedzeniu niejawnym 3 lipca 2022 r.” Pod notatką jest nieczytelny podpis. Na pierwszej stronie tego pisma znajduje się też odręczna notatka „wyk 22 06 2022” z podpisem również nieczytelnym. W aktach nie ma dowodów poinformowania stron o treści tego zarządzenia. W dniu 27 czerwca 2022 r. wpłynęło pismo przygotowawcze organu rentowego z dnia 23 czerwca 2022 r. z wnioskiem dowodowym o dopuszczenie dowodu z załączonych do pisma dokumentów na okoliczność, że odwołujący się w okresie objętym wycofanym zaświadczeniem A1, a także w okresie kolejnych

12 miesięcy, na które uzyskał tymczasowe poświadczenie właściwości ustawodawstwa polskiego, nie wykonywał naprzemiennie działalności gospodarczej na terytorium Polski i Niemiec, prowadzona przez niego działalność gospodarcza na terytorium Polski i Niemiec nie miała cech regularności uprawniającej do przyjęcia naprzemiennego wykonywania przez odwołującego działalności gospodarczej na terytorium dwóch państw członkowskich UE, wysokość obrotu (dochodu) w Polsce w okresie do 18 stycznia 2021 r. do 17 stycznia 2022 r. nie osiągnęła progu 25%.

Oceniając te okoliczności, należy uznać, że organ rentowy nie został pozbawiony możliwości obrony swoich praw, gdyż wskazał (i wykazał) przed Sądem Apelacyjnym, że procedurę uzgodnieniową rozpoczął dopiero po wydaniu zaskarżonej decyzji, tj. 14 lipca 2021 r. i przedstawił swoje stanowisko, że do ukończenia tej procedury postępowanie powinno być zawieszone, a także odniósł się do istotnych kwestii materialnoprawnych, a mianowicie, że prowadzona przez M. J. działalność gospodarcza na terytorium Polski i Niemiec nie miała cech regularności uprawniającej do przyjęcia naprzemiennego wykonywania przez odwołującego się działalności gospodarczej na terytorium dwóch państw członkowskich UE, wysokość obrotu (dochodu) w Polsce w okresie do 18 stycznia 2021 r. do 17 stycznia 2022 r. nie osiągnęła progu 25%.

W konkluzji, wskazywane przez skarżącego uchybienia przez Sąd przepisom postępowania ocenić należy jedynie w kategorii naruszenia przepisów postępowania, które, aby wywołać zamierzony przez skarżącego skutek, musiałyby mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.). O tym zaś decydują w pierwszej kolejności przepisy dotyczące możliwości wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia kasatoryjnego.

Funkcją art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest wymuszenie merytorycznego orzekania przez sądy odwoławcze procedujące w ramach modelu apelacji pełnej. Oznacza to, że uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania może nastąpić tylko wówczas, gdy sąd pierwszej instancji minął się z istotą sporu albo postępowanie dowodowe trzeba przeprowadzić w całości (art. 386 § 4 k.p.c.) albo zachodzi nieważność postępowania (art. 386 § 2 k.p.c.). Dokonywana kontrola ma przy tym charakter czysto procesowy, co oznacza, że Sąd Najwyższy nie może

wkraczać w merytoryczne kompetencje sądu drugiej instancji rozpoznającego apelację. Zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. nie jest bowiem środkiem prawnym służącym kontroli materialnoprawnej podstawy orzeczenia, zarezerwowanej wyłącznie do przeprowadzenia w postępowaniu kasacyjnym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2018 r., I PZ 3/18, LEX nr 2488090). Kontrola dokonywana w ramach zażalenia wprowadzonego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. powinna mieć charakter formalny, skupiający się na przesłankach uchylenia orzeczenia sądu pierwszej instancji, bez wkraczania w kompetencje sądu *in merito*. Oznacza to, że w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia na orzeczenie o uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania na podstawie art. 386 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy poddaje kontroli prawidłowość stwierdzenia nieważności postępowania przez sąd drugiej instancji, a jeżeli przyczyną orzeczenia kasatoryjnego były przesłanki określone w art. 386 § 4 k.p.c. - bada, czy sąd drugiej instancji prawidłowo pojmował wskazane w tym przepisie przyczyny uzasadniające uchylenie orzeczenia sądu pierwszej instancji i czy jego merytoryczne stanowisko uzasadniało taką ocenę postępowania sądu pierwszej instancji. Innymi słowy, bada czy rzeczywiście sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy albo czy rzeczywiście wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Tylko spełnienie lub niespełnienie tych przesłanek ma znaczenie w postępowaniu wywołanym wniesionym zażaleniem (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 czerwca 2014 r., III PZ 6/14, LEX nr 1486981; z dnia 30 września 2014 r., III UZ 9/14, LEX nr 1515151; z dnia 21 października 2014 r., III PZ 9/14, LEX nr 1532750; z dnia 20 lutego 2015 r., V CZ 112/14, LEX nr 1677146; z dnia 22 lipca 2015 r., I UZ 6/15, LEX nr 1767098; z dnia 14 lipca 2016 r., II UZ 22/16, LEX nr 2080525).

Przyczyną uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego było nierozpoznanie istoty sprawy.

W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że „nierozpoznanie istoty sprawy” w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. polega na poprzestaniu na błędnym przyjęciu przez sąd pierwszej instancji przesłanki niweczącej lub hamującej roszczenie (prekluzja, przedawnienie, potrącenie, brak legitymacji, prawo zatrzymania itp.) albo na zaniechaniu zbadania (w ogóle) materialnej podstawy żądania, na niezbadaniu

podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia albo na całkowitym pominięciu merytorycznych zarzutów pozwanego (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999 nr 1, poz. 22; z dnia 28 października 1999 r., II CKN 521/98, LEX nr 50700; z dnia 28 listopada 2000 r., IV CKN 175/00, LEX nr 515416; z dnia 8 listopada 2001 r., II UKN 581/00, LEX nr 567859; z dnia 6 grudnia 2001 r., I PKN 714/00, OSNP 2003 nr 22, poz. 544; z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36, z glosą E. Rott-Pietrzyk; z dnia 12 września 2002 r., IV CKN 1298/00, LEX nr 80271; z dnia 2 października 2002 r., I PKN 482/01, LEX nr 577445; z dnia 25 listopada 2003 r., II CK 293/02, LEX nr 151622; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, LEX nr 178635; z dnia 17 kwietnia 2008 r., II PK 291/07, LEX nr 837059; z dnia 11 sierpnia 2010 r., I CSK 661/09, LEX nr 737251). Oznacza to, że wszelkie inne wadliwości rozstrzygnięcia dotyczące naruszeń prawa materialnego czy też procesowego (poza nieważnością postępowania i nieprzeprowadzeniem postępowania dowodowego w całości) nie uzasadniają uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. W przypadku decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych „istota sprawy” będąca przedmiotem rozpoznania przez sąd pierwszej instancji dotyczy sprawy w zakresie objętym tą decyzją, materialną podstawą jej przyjęcia oraz treścią, a także zakresem wniesionego odwołania od niej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2007 r., III UK 20/07, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 264, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2017 r., I UZ 66/16, LEX nr 2284205).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się także, że możliwość przekazania sprawy organowi rentowemu w trybie art. 477^{14a} k.p.c. powinna być ograniczona do sytuacji wyjątkowych, gdy oprócz przesłanek z art. 386 § 2 lub § 4 k.p.c. wystąpiły takie wady decyzji organu rentowego, że nie było możliwe ich naprawienie w postępowaniu sądowym. Przepis art. 477^{14a} k.p.c. stosowany jest zatem wówczas, gdy konieczne jest skasowanie decyzji organu rentowego i wydanie nowej, po przekazaniu sprawy organowi rentowemu do ponownego rozpoznania, w tym przeprowadzenia prawidłowego postępowania przed tym organem - uwzględniającego wszelkie wymagania wynikające z prawa materialnego (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 5 lutego 2013 r., II UZ

83/12, LEX nr 1555571; z dnia 30 września 2014 r., III UZ 9/14, LEX nr 1515151; z dnia 27 listopada 2014 r., III UZ 12/14, LEX nr 1628950; z dnia 15 października 2015 r., I UZ 10/15, LEX nr 1817649; z dnia 22 marca 2016 r., I UZ 42/15, LEX nr 2056857; z dnia 28 czerwca 2016 r., I UZ 10/16, LEX nr 2099032; z dnia 11 października 2016 r., I UZ 18/16, LEX nr 2188221).

Kluczowe znaczenie dla oceny, co jest istotą sprawy w postępowaniu dotyczącym ustalenia ustawodawstwa właściwego, mają tezy uzasadnienia uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2020 r., III UZP 4/18 (OSNP 2021 nr 4, poz. 41). Sąd Najwyższy wyjaśnił, że jeżeli przedmiotem decyzji organu rentowego jest ustalenie ustawodawstwa właściwego w trybie art. 16 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz.UE.L 284.1, dalej: rozporządzenie wykonawcze lub rozporządzenie Nr 987/2009), to musi być ona zwięźczeniem prawidłowo przeprowadzonej procedury dialogu i koncyliacji między zainteresowanymi państwami członkowskimi, przewidzianej w tym akcie prawnym i mającej na celu urzeczywistnienie zasady, że osoby przemieszczające się na terytorium Unii Europejskiej podlegają systemowi zabezpieczenia społecznego tylko jednego państwa członkowskiego (art. 11 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego; Dz.Urz.UE.L 2004.166, dalej: rozporządzenie Nr 883/2004 lub rozporządzenie podstawowe). Przestrzegania tej procedury wymaga zasada lojalnej współpracy wyrażona w art. 4 ust. 3 TUE i uszczegółowiona w art. 76 rozporządzenia podstawowego. Tym samym istotą sprawy w postępowaniu prowadzonym z odwołania od tego rodzaju decyzji jest kontrola dochowania przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych wskazanej wyżej procedury (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 6 września 2016 r., I UZ 13/16, LEX nr 2139243; z dnia 27 września 2016 r., I UZ 14/16, LEX nr 2153430; z dnia 29 listopada 2016 r., II UZ 48/16, LEX nr 2238236; z dnia 6 marca 2018 r., II UK 192/17, LEX nr 2488069). Z powyższego wynika, że w postępowaniach mających za przedmiot podleganie ustawodawstwu właściwemu w zakresie ubezpieczeń społecznych zarówno sąd ubezpieczeń społecznych, jak i

Zakład Ubezpieczeń Społecznych pozbawione zostały kompetencji do samodzielnej oceny stosunku prawnego stanowiącego tytuł ubezpieczenia społecznego w innym państwie członkowskim (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 11 września 2014 r., II UK 587/13, OSNP 2016 nr 1, poz. 13; z dnia 6 czerwca 2013 r., II UK 333/12, OSNP 2014 nr 3, poz. 47; z dnia 21 stycznia 2016 r., III UK 61/15, LEX nr 1977828). W postępowaniach tych sąd skupia się wyłącznie na kontroli wykonania przez organ rentowy zasady lojalnej współpracy uszczegółowionej w rozporządzeniu wykonawczym. Zatem, ustalenie ustawodawstwa właściwego musi być poprzedzone obowiązującą procedurą dialogu i koncyliacji między zainteresowanymi państwami członkowskimi. Wytacza to istotę sprawy w postępowaniu sądowym, które polega na kontroli wywiązania się organu rentowego z wymagań wynikających z rozporządzenia wykonawczego. W związku z powyższym naprawienie wadliwości decyzji o ustaleniu ustawodawstwa właściwego - z uwagi na jej wydanie z pominięciem procedury dialogu i koncyliacji - jest niemożliwe na etapie postępowania sądowego, co uzasadnia uchylenie (także) decyzji i przekazanie sprawy organowi rentowemu do rozpoznania po raz wtóry z uwzględnieniem wymagań unijnego prawa.

Podsumowując, niewyczerpanie przez organ rentowy obowiązkowej procedury uzgodnieniowej przewidzianej w przepisach koordynacyjnych pozwala na wydanie przez sąd drugiej instancji wyroku kasatoryjnego - tak co do wyroku Sądu pierwszej instancji, jak i poprzedzającej go decyzji.

Jednakże należy wyjaśnić, że problem, czy wycofanie zaświadczenia A1 wymaga przeprowadzenia procedury uzgodnieniowej, było przedmiotem pytań prejudycjalnych postawionych w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2022 r., w sprawie II USKP 113/21, w której zwrócono się do TSUE o wyjaśnienie:

1) czy instytucja państwa, która wystawiła formularz A1 i która z urzędu - bez wniosku właściwej instytucji zainteresowanego państwa członkowskiego - zamierza anulować/uchylić lub unieważnić wydany formularz, obowiązana jest przeprowadzić procedurę uzgodnienia z instytucją właściwą innego państwa członkowskiego na zasadach analogicznych, jakie obowiązują na podstawie art. 6 i 16 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z 16 września 2009 r.

dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.Urz. UE serii L nr 284 z dnia 30 października 2009 r., s. 1 ze zm.)?,

2) czy procedurę uzgodnienia należy przeprowadzić jeszcze przed anulowaniem/uchyleniem lub unieważnieniem wydanego formularza czy też to anulowanie/uchylenie lub unieważnienie ma charakter wstępny, tymczasowy (art. 16 ust. 2), które staje się ostateczne w przypadku, gdy zainteresowana instytucja państwa członkowskiego nie zgłosi zastrzeżenia lub swojej odmiennej opinii w tej kwestii?

Wyrokiem z dnia 16 listopada 2023 r., w sprawie C-422/22, Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że art. 5, 6 i 16 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, zmienionego rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 465/2012 z dnia 22 maja 2012 r., należy interpretować w ten sposób, że:

- instytucja wydająca zaświadczenie A1, która w następstwie przeprowadzenia z urzędu ponownego badania informacji, na których oparto wydanie tego zaświadczenia, stwierdza nieprawdziwość tych informacji, może wycofać omawiane zaświadczenie bez uprzedniego wszczynania przewidzianej w art. 76 ust. 6 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, zmienionego rozporządzeniem nr 465/2012, procedury dialogu i koncyliacji z właściwymi instytucjami zainteresowanych państw członkowskich celem określenia ustawodawstwa krajowego mającego zastosowanie.

Jak wynika z wiążącej wykładni Trybunału Sprawiedliwości, nie było zatem przeszkód do wydania orzeczenia merytorycznego stwierdzającego, czy w niniejszej sprawie ma zastosowanie art. 13 ust. 2 lit. b rozporządzenia nr 883/2004 i dlatego nie można stawiać zarzutu Sądowi pierwszej instancji, że nie rozpoznał istoty sprawy.

Na koniec, choć nie ma to już znaczenia, to odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 384 k.p.c., należy wyjaśnić, że zakaz uchylenia lub zmiany wyroku na niekorzyść skarżącego w wypadku, gdy druga strona nie wniosła apelacji,

oznacza, że sytuacja prawna skarżącego po uchyleniu lub zmianie wyroku nie może być gorsza (mniej korzystna) dla niego niż była przed tym uchyleniem lub tą zmianą. Punktem odniesienia dla oceny, czy doszło do uchylenia lub zmiany wyroku na niekorzyść skarżącego, są skutki prawne wyroku. Zakaz *reformationis in peius* ma na celu zapobiegnięcie sytuacji, w której skarżący zostanie pozbawiony skutków prawnych wyroku, które przysługiwałyby mu w efekcie braku zaskarżenia wyroku (jego uprawomocnienia się w kształcie przed zaskarżeniem) lub zostanie obciążony skutkami prawnymi wyroku, które nie dotyczyłyby go przy braku zaskarżenia wyroku (jego uprawomocnienia się w kształcie przed zaskarżeniem) (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 lutego 2018 r., I CSK 341/17, LEX nr 2506708 oraz z dnia 9 sierpnia 2019 r., II CSK 353/18, LEX nr 2727504). Z tego punktu widzenia nie jest uzasadnione twierdzenie o naruszeniu art. 384 k.p.c. przez uchylenie wyroku na niekorzyść skarżącego, gdyż w wyniku uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji zniesione zostały negatywne dla skarżącego (organu rentowego) skutki prawne tego wyroku, polegające na zmianie zaskarżonej decyzji w całości na korzyść ubezpieczonego. Innymi słowy, skarżący nie został pozbawiony pozytywnych dla siebie skutków prawnych wyroku Sądu pierwszej instancji (bo takich nie było).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.

[SOP]

[ał]